

Людмила АЛЕКСЕЄНКО

доктор економічних наук, професор, Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Західноукраїнського національного університету, Івано-Франківськ, Україна, l.alekseenko@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-8256-5587

**ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ
СТРАХУВАННЯ ВКЛАДІВ У КОНТЕКСТІ
ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ**

Вступ. Фінансова інклюзія – це важливий фактор, який може позитивно впливати на стабільність банківської системи, сприяючи її стійкості через залучення більш урівноваженої клієнтської бази та зниження ризику банкрутства завдяки більшій рівномірності доходів і диверсифікованості ризиків. Актуалізується науковий дискурс щодо системи страхування вкладів і механізмів врегулювання проблемних банків як важливих елементів фінансової стабільності, що мають безпосередній вплив на глобальну фінансову інклюзію, оскільки забезпечують довіру до банківської системи, яка є базисом для розширення доступу до фінансових послуг. Запровадження 100% гарантій на вклади в умовах підвищених ризиків, спричинених воєнним станом, сприяло збереженню довіри до банківської системи. Це рішення відповідало міжнародним практикам кризового менеджменту у фінансовій сфері.

Мета – обґрунтувати теоретичний концепт і тренди глобальної фінансової інклюзії та пріоритетність страхування вкладів як для інституційного, так і для індивідуального соціумів.

Результати. Узагальнено теоретико-концептуальні засади впливу фінансової інклюзії на стандартизацію фінансових інструментів і практик, які спрощують доступ до ринків капіталу. Проаналізовано особливості страхування вкладів в умовах розвитку модерних фінансів і швидкозмінного ландшафту фінансових технологій для запобігання системним ризикам. Розкрито вплив макроекономічної невизначеності на канали поширення фінансової інклюзії. Аргументовано, що запровадження програм страхування вкладів збільшує потребу в нагляді та регулюванні банківської діяльності через особливу роль банків у національній економіці і розвитку ринків капіталу.

Висновки. Фінансова інклюзія є важливим політичним пріоритетом у країнах із ринками, що формуються, і країнах, що розвиваються (EMDEs). Перспективи її розвитку залежать від ключового сегмента фінансової сфери – страхування, яке забезпечує застосування заходів для захисту заощаджень через фонди страхування. Для ефективнішої реалізації ФГВФО банківських активів доцільно якісно провести попередню підготовку активів, зокрема оцінку рівня ліквідності, загального стану ринку та

маркетингу. Збереження довіри до банків потребуватиме синхронізації із наглядом та політикою ліцензування для зниження ризиків, масштабування інформаційної кампанії ознайомлення населення із механізмами страхування вкладів для сприяння збільшення участі населення у формальному фінансовому секторі.

Ключові слова: фінансовий ринок, фінансові послуги, регулятор, страхування, небанківська фінансова установа, фонд гарантування вкладів фізичних осіб, реальний сектор, менеджмент, соціальне забезпечення, безпека.

Табл.: 2, бібл.: 16.

Lyudmyla ALEKSEYENKO

Dr. Sc. (Economics), Prof., Ivano-Frankivsk Education and Research Institute of Management of West Ukrainian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, l.alekseienko@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-8256-5587

THEORETICAL AND CONCEPTUAL APPROACHES TO DEPOSIT INSURANCE IN THE CONTEXT OF GLOBAL FINANCIAL INCLUSION

Introduction. *Financial inclusion is an important factor that can positively influence the stability of the banking system by enhancing its resilience through the engagement of a more balanced customer base and reducing the risk of bankruptcy due to more even income distribution and risk diversification. The scientific discourse on deposit insurance systems and mechanisms for resolving distressed banks is becoming increasingly relevant as critical elements of financial stability. These mechanisms have a direct impact on global financial inclusion by fostering trust in the banking system, which serves as a foundation for expanding access to financial services. The introduction of 100% deposit guarantees under heightened risks caused by martial law has helped maintain trust in the banking system. This decision aligned with international practices of crisis management in the financial sector.*

The purpose of the article is to substantiate the theoretical concept and trends of global financial inclusion, emphasizing the prioritization of deposit insurance for both institutional and individual societies.

Results. *Extreme market conditions (such as the intensification of war) necessitate changes in both goals and business models, requiring new approaches to optimize the limited resources of economic agents. The theoretical and conceptual foundations of the impact of financial inclusion on the standardization of financial instruments and practices that facilitate access to capital markets have been summarized. The specific features of deposit insurance under the development of modern finance and the rapidly evolving landscape of financial technologies to prevent systemic risks have been analyzed. The influence of macroeconomic uncertainty on the channels of financial inclusion has been examined. It is argued that the implementation of deposit insurance programs increases the need for oversight and regulation of banking activities due to the critical role of banks in the national economy and the development of capital markets.*

Conclusions. *Financial inclusion is a key policy priority in emerging markets and developing economies (EMDEs). Its prospects depend on a crucial segment of the financial sector – insurance, which ensures measures to protect savings through insurance funds. Standardizing procedures for obtaining guaranteed compensation by a spouse with a certificate of property ownership, or by a guardian of the property of a person declared missing or absent under ex-*

traordinary circumstances, will help reduce social tension among citizens. For more effective implementation of the Deposit Guarantee Fund's (DGF) management of bank assets, it is advisable to conduct thorough preliminary asset preparation, including liquidity assessment, market conditions analysis, and marketing. Maintaining trust in banks will require synchronization with supervision and licensing policies to mitigate risks, along with scaling up public awareness campaigns about deposit insurance mechanisms to encourage greater public participation in the formal financial sector.

Keywords: *financial market, financial services, regulator, insurance, non-bank financial institution, deposit guarantee fund, real sector, management, social security, security.*

JEL Classification: C23, D14, E26, I31, O17.

Постановка проблеми. Для підвищення темпів стабільного зростання для G20 та ЄС існує спільне рішення: впровадження пріоритетних реформ. У дослідженні МВФ “Економіки повинні націлитися на реформи, щоб підвищити середньострокові перспективи зростання” вигоди від структурних реформ є найбільшими, коли вони ретельно скоординовані та враховують соціальний консенсус [1]. Стейке зростання також опиняється під загрозою через зростання геоекономічної фрагментації, державного боргу та протекціонізму.

Важливим чинником забезпечення сталого розвитку стає фінансова інклюзія. Директор-розпорядник МВФ К. Георгієва визнає, що країни об'єднує не ідеалізм або філантропія, а системна турбота про власні інтереси [2]. Забезпечення багаторічного фінансування від країн G7 через програму ERA сприяє макроекономічній стабільності в Україні. Це дає змогу зберігати доступ громадян до банківських послуг, мікрофінансування та інших фінансових інструментів під час кризи. Преференційні компетентності, які визначають спроможності споживачів і фінансових установ враховувати переваги різноманітних верств населення, виступають важливим інструментом підвищення доступу до фінансових послуг (ДФП).

Фінансова інклюзія пов'язана з процесами фінансових реформ, оскільки останні створюють базові умови для розширення ДФП. Протягом 2010–2020 рр. здійснення фінансових реформ сприяло стандартизації фінансових інструментів і практик, які спрощували доступ до ринків капіталу. Такі зміни безпосередньо впливали на фінансову інклюзію, забезпечуючи кращу інтеграцію як на інституційному, так і на індивідуальному рівнях. Після глобальної фінансової кризи країни, що розвиваються, відмовилися від кардинальних реформ, побоюючись їх негативного впливу на економіку. Це обмежувало фінансову інклюзію, оскільки скорочення фінансових трансформацій часто супроводжується жорсткішими умовами доступу до кредитів, банківських рахунків чи цифрових фінансових сервісів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансова інклюзія не лише підтримує добробут окремих громадян, а й є інструментом підвищення банківської ліквідності, подолання демографічних викликів та забезпечення стійкого економічного зростання. П. Сааведра, Н. Фернандес-Аріас, Ч. Фіццаротті та А. Муссо визнають, що різноманітні виклики підкреслюють важливість інвестицій у реформи, спрямовані на стимулювання зростання [1]. Л. Нан, П. Кріс, С. Тонг і Ч. Тао за допомогою ви-

користання структурної моделі визначили механізм впливу реформ на глобальну фінансову інклюзію [3].

Більшість нових теоретичних концепцій акцентують увагу на компромісі між вигодами від фінансової інтеграції та економічною безпекою держав. М. Маджорі, К. Клейтон і Дж. Шрегер зазначають, що у світі, який характеризується високим ступенем інтеграції, країни дедалі більше залежать від фінансових систем, торговельних мереж і ресурсів, контрольованих цими державами [4]. С. Насер, Б. Канделон та Ф. Муграбі для масштабування фінансової інклюзії підтверджують необхідність розробки збалансованих політик, які враховуватимуть потенційні банківські ризики [5]. Дж. Корнеллі, Дж. Фрост, Дж. Воррен, К. Янг й К. Веласкес досліджують модерні фінанси і тренди швидкозмінного ландшафту фінансових технологій як для представників індустрії, так і для центральних банків [6]. Д. Кучич і Д. Горєа зауважують, що зростання ролі небанківських установ у кредитуванні знижує вплив монетарної політики на реальні економічні результати [7].

Система страхування вкладів – це важливий компонент фінансової інфраструктури, який підтримує довіру до банківського сектору. В. Сардана та Ш. Сінганія за допомогою бібліометричного аналізу відстежують еволюцію наукових знань страхування вкладів через систематизацію цитувань, ключових тем і географічного розподілу досліджень [8]. Використання інструментів VOSviewer і Biblioshiny дає змогу виявити тенденції і основні наукові центри, що формують поле досліджень страхування. Н. Фраккаролі, Р. Саурбатс та Е. Вітворт із використанням емпіричних підходів встановили, що незалежність регуляторів і наглядових органів сприяє неупередженому ухваленню рішень, зменшуючи ймовірність політичного втручання, яке може спотво-

рювати оцінку ризиків для вкладів у банківському секторі [9]. Цікавим є дослідження Х. Аурасо і Ф. Гасмі, які відстежують як переходи між формальною та неформальною зайнятістю впливають на ймовірність входу до формальної фінансової системи через страхову інклюзію [10].

Ці наукові дослідження є цінним внеском для фінансової науки та регуляторів, надаючи важливу інформацію для розуміння ефективності страхування вкладів та його ролі в запобіганні перманентним банківським кризам. Стійкість страхування вкладів в умовах нестабільного зовнішнього і внутрішнього середовища та масштабування фінансової інклюзії висвітлені певною мірою фрагментарно.

Метою статті є обґрунтування теоретичного концепту і трендів глобальної фінансової інклюзії та пріоритетності страхування вкладів як для інституційного, так і для індивідуального соціумів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний контент фінансової інклюзії полягає у сприянні економічному розвитку, зменшенні нерівності та покращенні фінансового достатку громадян. М. Маджорі, К. Клейтон і Дж. Шрегер аргументують можливість виникнення “петлі загибелі фрагментації”, коли кілька країн намагатимуться зменшити свою залежність від домінуючої держави, що в результаті призводить до неефективної глобальної фрагментації та втрат добробуту [4, с. 12–29]. У цьому контексті фінансові послуги, завдяки своїй глобальній доступності та обмеженій кількості альтернатив, стають пріоритетним інструментом “економічного примусу”. Зауважимо, що емпіричні дані підтверджують використання США свого домінування здебільшого через фінансові послуги [4, с. 52–66].

Теоретична концептуалізація підвищення доступності, наявності та використання

фінансових послуг знижує нестабільність депозитів та коефіцієнт проблемних кредитів, створюючи стійкий базис для системного зростання [10]. Масштабування інклюзивних фінансових реформ без ризику для стабільності банків робить фінансову інклюзію вигідною стратегією для забезпечення економічної стабільності та соціального добробуту. Фінансова інклюзія може підвищувати стабільність банків без необхідності вибору між стабільністю та інклюзивністю.

У світовій економіці преференційну компетентність у прикладному аспекті можна досягнути за допомогою ухвалення фінтех-рішень із застосуванням мобільних платформ для надання мікрокредитів та страхування у віддалених регіонах; застосуванням інклюзивного кредитування через розробку програм із низькими відсотковими ставками, зокрема для підтримки мікробізнесу.

Преференційна компетентність охоплює здатність адаптувати фінансові продукти та стратегії до потреб соціально вразливих груп, зокрема людей із низьким рівнем доходу. Це також містить етичні та інноваційні підходи у фінансовій діяльності. Дослідження преференційних компетенцій у фінансовій сфері базується на пізнанні ідей, концепцій базових моделей (теорія прийняття рішень, поведінкова економіка, теорія корисності) та постулатів міждисциплінарних наук [4; 6]. Екстремальні ситуації на ринку (інтенсифікація війни) змушують змінювати як цілі, так і моделі ведення бізнесу, що потребує пошуку нових підходів щодо оптимізації обмежених ресурсів економічних агентів.

Фінансова інклюзія сприяє стабільності банків через розширення ДФП та залучення нових клієнтів, що, своєю чергою, допомагає диверсифікувати депозитну базу та знизити ризики проблемних кредитів. Проте В. Сардана та Ш. Сінганія визнають, що

хоча фінансова інклюзія часто розглядається як стратегія для підвищення стабільності банків, але питання щодо її реального впливу залишаються дискусійними, оскільки прямі докази про механізми дії інклюзії на банківську стабільність відсутні [8]. Це пояснює обережність банків у розширенні послуг для соціально незахищених верств, оскільки такі послуги можуть знижувати ліквідність і стійкість фінансової установи.

Механізми, що сприяють розвитку глобальної фінансової інклюзії, домінуючі держави використовують як інструмент впливу. Проте прагнення країн забезпечити національну економічну безпеку поряд із вигодами глобальної інтеграції може призводити до фрагментації фінансових систем. Доцільно відстежувати тренди невизначеності і їх вплив на канали поширення фінансової інклюзії (табл. 1).

Розвиток кредитного каналу потребує міжнародної координації для подолання регуляторних бар'єрів. ООН, МВФ й Світовий банк підтримують глобальні ініціативи у сфері фінансової інклюзії через програми підтримки, спрямовані на підвищення ДФП. Інформаційні стратегії, які підвищують обізнаність щодо необхідності реформ та узгоджують конфлікти інтересів, мають спиратися на міцні інституційні основи, що сприяють зміцненню довіри та двосторонньому діалогу між зацікавленими сторонами і громадськістю [11]. Розширення інструментарію для розробки економічної політики з урахуванням думок громадян може забезпечити ширше суспільне визнання реформ та їхнє успішне впровадження [12].

Банки займають центральне місце в національних платіжних і розрахункових системах, а також відіграють важливу роль у реалізації монетарної політики. Вони виконують важливу роль фінансових посередників, поєднуючи кредиторів і позичальників, використовують короткострокові ліквідні

Тренди невизначеності в умовах поширення фінансової інклюзії*

	Канали поширення інклюзії	Вплив невизначеності на ділову активність
1.	Ринковий канал	Макроекономічна невизначеність призводить до коливань на фінансових ринках в умовах несприятливих зовнішніх шоків. Це відбувається через зниження довіри інвесторів і різкі зміни в ризикових преміях, що підвищує ймовірність втрат. На тлі зростаючої нестабільності посилюються ринкові ризики, що може спричинити значні відхилення в цінах на активи.
2.	Реальний канал	У періоди високої невизначеності домогосподарства та підприємства відкладають рішення про споживання та інвестиції через побоювання подальшого погіршення ситуації. Це уповільнює економічну активність і знижує попит у реальному секторі, що призводить до падіння доходів і підвищення ризиків неплатоспроможності. Збільшення кредитних ризиків може призвести до негативного зворотного зв'язку, коли економічний спад посилює ризики для фінансового сектору і це ускладнює макрофінансову стабільність.
3.	Кредитний канал	В умовах невизначеності фінансові установи стикаються з асиметрією достовірної інформації про платоспроможність нових позичальників, що утруднює оцінку ризиків. Дефіцит інформації змушує банки або підвищувати вимоги до нових позик, або скорочувати кредитування, що обмежує доступ до капіталу. Підвищення ризиків також впливає на управління існуючими портфелями, що в довгостроковій перспективі знижує кредитну активність і посилює ризики для економічної стабільності.

* Складено на основі [4; 5; 6].

зобов'язання для фінансування довгострокових неліквідних активів. Забезпечуючи зручний механізм заощадження як для міноритарних, так і для великих інвесторів, а також застосовуючи спеціалізовані підходи до оцінки й диверсифікації ризиків, банки сприяють фінансуванню економічної системи.

У контексті преференційної компетентності та глобальної фінансової інклюзії діяльність Національного банку України (НБУ) відіграє важливу роль у захисті прав і інтересів інвесторів, сприяючи підвищенню фінансової обізнаності громадян. МВФ визнає, що нагляд за фінансовим сектором повинен не тільки забезпечувати стабільність і стійкість, а й стимулювати обачне ухвалення ризиків і створення цінностей [12]. Системність оновлення переліку ненадійних проєктів інвестування (FFACryptoRise/FFACrypto/FFACryptoCapitalist) є прикладом реалізації політики прозорості та підзвітності, що сприяє зміцненню довіри до фінансових ринків. Включення таких проєктів до відповідного реєстру акцентує увагу на необхідності обережності під час вибору

об'єктів інвестування фінансово-кредитними установами.

Координація макропруденційної політики з ініціативами фінансової інклюзії дає змогу знижувати системний ризик, особливо у випадках, коли капітал банків піддається підвищеному ризику. Це вимагає комплексного підходу до регулювання, де зростання фінансової інклюзії супроводжується жорсткими вимогами до капіталу й управління ризиками. Вищі капітальні коефіцієнти за Базельськими стандартами асоціюються зі зниженням ризиків, але практика пом'якшення цих вимог для задоволення попиту на кредити може створювати вразливість у банківській системі, що потребує постійного моніторингу. Врахування таких показників, як Z-score, а також стандартне відхилення темпів зростання депозитів і коефіцієнт проблемних кредитів дає можливість досліджувати вплив фінансової інклюзії на банківську стабільність через два канали: стабільне зростання обсягів депозитів і зниження проблемних кредитів. Цей підхід забезпечує всебічний аналіз

стабільності банків на основі доступності та використання фінансових послуг.

Дослідження впливу фінансової інклюзії на банківські ризики важливе для розуміння, як розширення ДФП впливає на стабільність банківської системи в Україні. Розвиток преференційної компетентності зумовлює ризики, пов'язані як із цифровою нерівністю, так і потенціалом штучного інтелекту у персоналізації фінансових послуг. Мережеві ефекти є важливим драйвером впровадження цифрової інклюзії, а запуск роздрібної FPS (Fast Payment Systems) стимулює використання цифрових фінансів у реальному часі. Дж. Корнеллі, Дж. Фрост, Дж. Воррен, К. Янг та К. Веласкес зазначають, що вплив мережевих ефектів більш виражений у країнах із нижчим рівнем доходів [6]. Доцільно враховувати преференції у застосуванні штучного інтелекту. МВФ визнає, що за умови правильного управління штучний інтелект може підвищити темпи зростання світової економіки на 0,8 процентних пункти і цього досить, щоб вийти на більш високу траєкторію, ніж у роки до пандемії [2]. Проте для використання ШІ необхідні глобальні за своєю суттю нормативні й етичні кодекси.

Монетарна політика має впливати на вартість фінансування усіх фінансових посередників, які залучають короткострокові кошти. Розширення кредитування знижує ризики банків завдяки диверсифікації кредитного портфеля. Це є важливим аргументом для просування програм фінансової інклюзії, які сприяють доступу до кредитів для різних сегментів населення. Проте слабкий вплив депозитів на системний ризик підкреслює необхідність стимулювання диверсифікації активів, щоб забезпечити більш стійкий вплив фінансової інклюзії на банківську систему.

Небанківські фінансові установи (НБФУ) створюють додатковий конкурент-

ний тиск на ринки депозитів і кредитів, що може збільшувати ризики. Д. Кучич і Д. Гореа зазначають, що небанківські кредитори реагують на монетарне посилення інакше, ніж банки [7]. Водночас банки скорочують обсяги кредитування у відповідь на монетарне посилення, небанківські установи, навпаки, збільшують кредитну пропозицію та розширюють свою частку на ринку. Небанківські кредитори частіше надають кредити позичальникам, з якими вже мають кредитні відносини. Дж. Корнеллі, Дж. Фрост, Дж. Воррен, К. Янг та К. Веласкес справедливо зауважують, що зростання цифрових технологій кидає виклик домінуванню традиційних фінансових установ, таких як банки [6, с. 2–5]. У просуванні фінансової інклюзії варто регулювати діяльність НБФУ, щоб уникнути створення додаткових системних ризиків.

Страховання вкладів відіграє важливу роль у стабілізації банківської системи, виступаючи як інструмент захисту, що знижує ризик масового вилучення депозитів (банківської паніки) під час фінансової нестабільності. В умовах воєнного стану ризики для вкладників банків суттєво зростають через різні чинники політико-економічної нестабільності (табл. 2).

Щодо взаємозв'язку між страхуванням вкладів і банківським наглядом, то ці сфери доповнюють одна одну для гарантування фінансової стабільності. Запровадження програм страхування вкладів збільшує потребу в надгляді та регулюванні банківської діяльності через особливу роль банків у національній економіці.

Європейська комісія системно коригує та реалізує заходи щодо підвищення ефективності системи управління банківськими кризами та страхування вкладів (CMDI) ЄС. Це сприяє організації впорядкованого виходу з ринку збанкрутілих банків будь-якого розміру та бізнес-моделі [13]. Такі заходи

**Вплив політико-економічних вимірів
на науково-методичні підходи страхування вкладів***

	Виміри	Характеристика
1.	Фінансова нестабільність	Актуалізується проблематика банкрутства банків, оскільки в умовах інтенсивної війни вони можуть зазнавати значних фінансових втрат. Вкладники можуть втратити свої заощадження, якщо банк не має достатнього страхового захисту або капіталу. Реальною є втрата ліквідності. Підвищений ризик ліквідності може зумовити труднощі з отримання депозитів, оскільки банки можуть обмежити доступ до коштів.
2.	Інфляційні очікування	Знецінення заощаджень, оскільки в умовах економічної нестабільності інфляція може значно зменшити реальну вартість депозитів, що вплине на купівельну спроможність вкладників. Підвищення процентних ставок для корегування інфляції, але це може не покрити знецінення заощаджень.
3.	Політичні ризики	Уряд може ухвалити рішення про націоналізацію банків (частини активів), що може зумовити ускладнення доступу вкладників до своїх коштів. Ухвалення законодавчих змін може як позитивно, так і негативно вплинути на права вкладників.
4.	Ризик інтенсифікації військових дій	Військові дії можуть призвести до знищення (пошкодження) банківських філій, що ускладнить доступ вкладників до своїх коштів. У разі активних бойових дій виникає загроза безпеці, коли вкладники не зможуть безпечно дістатися до банків.
5.	Асиметричність інформації	В умовах війни може бути асиметричність інформації про фінансовий стан банків, що ускладнює вкладникам оцінку ризиків. Війна може супроводжуватися дезінформаційними атаками, що створює додаткові ризики для вкладників.
6.	Психологічні фактори	Невпевненість у сталості банківської системи може спричинити панічні виведення депозитів, що додатково погіршує фінансову ситуацію. Втрата довіри до банківської системи може призвести до зменшення заощаджень серед населення.

*Складено на основі [2; 12; 15].

надають органам санації ще більш ефективні інструменти, щоб у разі виникнення кризи вкладники, зокрема фізичні особи, підприємства та державні установи могли мати доступ до своїх рахунків. Це сприяє масштабуванню “мереж безпеки”.

Важливо, щоб вкладники були обізнані про ці ризики та вживали заходів для захисту своїх заощаджень, таких як диверсифікація активів і звернення до фондів страхування. В ЄС схеми гарантування вкладів (DGS) відшкодовують до певної суми для компенсації вкладникам, банк яких збанкрутував [14]. Починаючи з моменту введення першої директиви щодо DGS, з 1994 р. ЄС поступово підвищував рівень захисту депозитів. В основі DGS лежить фундамен-

тальний принцип, який полягає в тому, що вони повністю фінансуються банками та не використовують кошти платників податків. Відповідно до правил ЄС, схеми гарантування вкладів визначають захист заощаджень вкладників, гарантуючи депозити до 100 000 євро. Це має сприяти запобіганню масового вилучення депозитів в разі банкрутства банку, що може створити фінансову нестабільність.

Головна мета систем страхування вкладів – мінімізувати або повністю усунути ризик втрат для вкладників, які довіряють свої кошти банкам. Це особливо важливо для захисту заощаджень домогосподарств і громадян, де депозити часто є основними життєвими заощадженнями. Станом на

1 листопада 2024 р. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) виплатив понад 95% гарантованого відшкодування вкладникам банків, ліквідація яких розпочалася після 24 лютого 2024 р. [15].

Хоча методологічні підходи до банківського нагляду і програми страхування вкладів відрізняються залежно від інституційних, правових і організаційних особливостей кожної країни, їхня головна мета – гарантія довіри громадськості до банків. Експерти МВФ вважають, що в Україні відновлення стійкості боргу через реструктуризацію зобов'язань і запровадження податкових заходів (пакет підвищення податків згідно з Законом України № 4015 від 28 листопада 2024 р.) та забезпечення фіскальної стійкості дають змогу державі акумулювати ресурси для фінансування соціальних програм, які можуть підтримати фінансову інклюзію, зокрема через надання доступу до пільгових кредитів чи субсидій для малозабезпечених верств населення [16].

Страхування вкладів, яке гарантує захист вкладників від втрат, має двоякий вплив. З одного боку, воно запобігає панічним вилученням депозитів із банків, а з іншого боку, така гарантія зменшує стимул для вкладників контролювати ризикову поведінку банку. Почуття впевненості серед вкладників має вирішальне значення для розміщення коштів. Необґрунтоване занепокоєння щодо безпеки депозитів може призвести до банкрутства навіть тих банків, які зазвичай є фінансово стабільними [13]. Проблеми одного банку часто спричиняють недовіру до інших, створюючи ефект так званого “ланцюгового зараження”.

У сегменті фінансової інклюзії особлива увага приділяється ролі вкладника (індивіда) як багатобічної особистості, яка функціонує одночасно в професійній, сімейній та соціальній сферах. Соціальна успішність стає фундаментальним критерієм,

що визначає здатність особистості до інтеграції в різні соціуми суспільного життя, зокрема у фінансовий сектор. Успішне вибудовування взаємовідносин, необхідне для соціальної адаптації, вимагає розвинених індивідуально-психологічних характеристик, зокрема емоційного інтелекту, комунікативних навичок і здатності до комунікації. У контексті страхування вкладів це означає не лише уміння ухвалювати прагматичні рішення, а й усвідомлення впливу цих рішень на добробут інших учасників економічного середовища. З погляду фінансової інклюзії, преференційна компетентність забезпечує етичність (інтеграцію соціально відповідальних принципів у фінансові практики), адаптивність (врахування потреб населення); гармонізацію взаємовідносин (сприяння формуванню довіри між агентами фінансової інклюзії).

Довіра населення до безпеки банківських вкладів підтримує стабільність фінансових установ. Високий рівень впевненості знижує ризик того, що вкладники раптово вилучатимуть свої кошти, якщо виникнуть побоювання щодо стану окремого банку. У цьому контексті страхування депозитів стає інструментом, який запобігає масовому вилученню коштів. Вважаємо, що жоден механізм пруденційного нагляду не може забезпечити настільки ж ефективний захист від паніки, як система страхування депозитів. Завдяки системі страхування вкладів громадяни, домогосподарства та підприємства можуть “займатися своїми справами” з впевненістю, що їхні кошти в безпеці.

Страхування вкладів, на відміну від урядових гарантій, встановлює чіткі правила покриття. Такі правила формують стимули для відповідального управління ризиками як з боку кредиторів до кризи (ex ante), так і після її виникнення (ex post). Це сприяє диференційованому підходу до оцінки ризиків і кредитування.

Формуванню механізму страхування вкладів сприяє підтримка регуляторами національної банківської системи. Усі 62 банки України належать до переліку учасників ФГВФО. На 1 листопада 2024 р. загальний обсяг вкладів фізичних осіб у банківській системі України становив 1331,6 млрд грн [16]. З початку року сукупний приріст вкладів становив 96,8 млрд грн і відповідно 58,7 млрд грн є реальним зростанням, включаючи вплив переоцінки валютних вкладів у гривневому еквіваленті. Значне реальне зростання свідчить про стабільність економічних процесів та поступове відновлення платоспроможності населення.

У світовій практиці банки зазвичай фінансують неліквідні активи ліквідними зобов'язаннями. Коли банки змушені передчасно ліквідувати позики для виконання зобов'язань перед вкладниками, це негативно впливає на доступність кредитів і економічну активність [13]. Щоб уникнути ризик нестачі ліквідності, банки змушені утримувати більшу частину своїх активів у формі ліквідних резервів. Це обмежує їхню здатність надавати позики, які могли б бути доступні за більш вигідних умов, і знижує ефективність їхньої фінансової діяльності.

Одним із дискусійних аспектів системи страхування вкладів є визначення сфери її охоплення. Недоцільно включати до схеми страхового захисту види діяльності, які не потребують такого втручання, оскільки це може призвести до ускладнення ринкових рішень [15]. Втручання може створювати асиметрію, яка відводить учасників ринку від найбільш ефективних і продуктивних варіантів.

Після визначення меж дії системи страхування застосовують заходи, які дають змогу досягати оптимального балансу між стабільністю та ефективністю. Це важливо, оскільки фінансова дисципліна часто слабшає, коли банківська діяльність потрапляє під державну систему захисту.

Мінімізація невиправданого розширення страхування вкладів порушує складне питання – в яких сферах банківські установи повинні займатися небанківською діяльністю, а також що саме має вважатися банківською діяльністю для внесення до системи страхування [13].

Одним із ризиків, пов'язаних зі втручанням регуляторів через страхування вкладів, є ймовірність викривлення ринкових процесів, що може знижувати загальну продуктивність. ФГВФО системно удосконалює регуляторні акти для відповідності принципам соціальної справедливості й правової визначеності. Для захисту прав вкладників і відповідно до положень цивільного права потребують унормування процедури отримання відшкодування у таких випадках:

- другий із подружжя, який пережив вкладника, має право на отримання гарантованої суми відшкодування за умови наявності свідоцтва (або рішення суду) про право власності на частку в спільному майні подружжя;
- опікун над майном особи, визнаної безвісно відсутньою або зниклою безвісти за особливих обставин, також може звернутися за отриманням гарантованого відшкодування.

Інвестиційні (кредитні) рішення установ, які перебувають під страховим захистом, можуть частіше базуватися на регулятивних вимогах, ніж на реальних ринкових стимулах. Це негативно впливає як на бізнес-процеси, так і на сталість економіки.

Важливою є збалансованість страхування вкладів у випадках банкрутства фінансово-кредитних установ. Збалансована система страхування депозитів може стати ефективним інструментом для впорядкованого завершення діяльності фінансової установи, що збанкрутувала. У разі банкрутства застрахованого банку страховик депозитів має забезпечити вкладникам швидкий

доступ до застрахованих коштів. Це важливо для підтримання стабільності та збереження довіри до банківської системи.

Для розроблення механізму ціноутворення в системі страхування вкладів важливо визначити базу оцінки. Зазвичай ризик неплатоспроможності пов'язаний із активами застрахованих установ, а страхові премії прив'язані до суми покриття. Ціноутворення банківських активів залежить від їхньої якості, що визначає кінцеву ціну реалізації ФГВФО. Активи, які мають високу ліквідність та належну заставну базу, можуть бути продані за 100% балансової вартості або навіть більше, як це сталося з комплексом нерухомості "Промінвестбанку", реалізованим із конверсією в 166% від стартової ціни [15]. Водночас активи, обтяжені проблемними кредитами, які не обслуговуються протягом 7–9 років і не мають заставного забезпечення, не можуть мати високої ринкової вартості.

ФГВФО має дотримуватися єдиного підходу до всіх активів: на перші аукціони активи виставляються за 100% балансової або оціночної вартості (залежно від того, яка з величин більша). Усі торги проводять прозоро через систему Prozoogo. Продажі, що забезпечує рівні умови для інвесторів. Проте остаточна ціна продажу визначається ринковими умовами та реальним попитом, тобто вартістю, яку покупці готові сплатити.

В прикладних дослідженнях суму застрахованих депозитів часто розглядають як найбільш справедливу базу оцінки, адже страховик має справу лише з тією частиною, яка гарантовано застрахована [13]. Точний розрахунок застрахованої частини депозитів може виявитися складним у реалізації, особливо за умов деяких моделей покриття.

Під час ризиків системного характеру часто виникає ймовірність, що захист поширюватиметься і на незастраховані депозити в разі кризової ситуації. Якщо стра-

хові премії базуватимуться лише на сумах застрахованих депозитів, це може суттєво занижувати їхню реальну вартість, залишаючи систему недофінансованою. У страховій справі дилеми вибору бази оцінки та взаємозв'язок страхування депозитів із регуляторами вирішують через використання ширших критеріїв. У США законодавчо визначено спеціальну базу оцінки для покриття додаткових витрат, зумовлених ризиками системного характеру, зокрема у випадках, коли захист поширюється за межі застрахованих депозитів. Для цього використовують фіксовану ставку оцінки, яка застосовується до загальної суми зобов'язань.

Висновки. Фінансова інклюзія сприяє ДФП за доступною ціною, які надають формальні фінансові посередники, включаючи платіжні сервіси, заощадження, кредити та страхування. В результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Політичні та економічні спільноти, такі як G20 та ЄС, розглядають фінансову інклюзію як інструмент для інтеграції фінансових ринків і посилення конкурентоспроможності через розвиток Fintech-рішень та впровадження інклюзивних фінансових продуктів. У контексті страхування депозитів це особливо актуально, оскільки розширення ДФП може підвищити довіру населення до банківської системи. Проте ефективність таких стратегій залежить від здатності враховувати диференційовані ризики, які виникають через різноманіття клієнтської бази. Важливо знайти оптимальний баланс між розширенням інклюзії та забезпеченням стійкості фінансової системи, що передбачає адаптацію механізмів страхування вкладів до нових викликів і ризиків. Механізм реалізації активів, що застосовує ФГВФО, базується на принципах ефективного ринку, де вартість активів формується об'єктивно. Зниження ціни продажу, порівняно з балансовою чи оціночною вартістю, є природним

результатом економічного стану цих активів, а не наслідком дій Фонду.

2. Преференційна компетентність є важливим компонентом побудови інклюзивного фінансового сектору. Подальший її розвиток потребує інтеграції інноваційних рішень, освітніх програм та державного регулювання. Формування преференційної компетентності забезпечує не лише зростання особистої ефективності, а й стимулює розвиток інклюзивних фінансових систем, які сприяють зменшенню економічної нерівності та побудові сталого суспільства.

3. Системи страхування вкладів є важливим інструментом для масштабування фінансової інклюзії, якщо вони застосовані з урахуванням місцевих реалій та інтегровані з іншими елементами фінансової інфраструктури. В умовах воєнного стану для вкладників банків ризику є різноманітними і можуть мати серйозні наслідки. Науково-методичні підходи забезпечення фінансової інклюзії мають враховувати: пріоритетність страхування вкладів, тобто розширення її охоплення для збереження довіри до ДФП; синхронізацію із наглядом та політикою ліцензування для зниження ризиків; масштабування інформаційної кампанії ознайомлення населення із механізмами страхування вкладів для сприяння збільшення участі населення у формальному фінансовому секторі.

Підтримка конкурентоспроможної банківської системи має вирішальне значення для економічної життєздатності нації.

Список використаних джерел

1. Saavedra P., Fernandez-Arias N., Fizarotti Ch., Musso A. G20 Economies should target reforms to boost medium-term growth prospects. URL : <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/11/21/g20-economies-should-target-reforms-to-boost-medium-term-growth-prospects>.

2. We can do better. Curtain raiser speech by IMF managing director Kristalina Georgieva

at the 2024 IMF and World Bank Group Annual Meetings. URL : <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/10/17/sp101724-annual-meetings-2024-curtain-raiser>.

3. Li Nan, Papageorgiou Chris, Xu Tong, Zha Tao. Global contagion of financial reforms. IMF Working Paper. 2024. No. 2024/243. 57 p. <https://doi.org/10.5089/9798400295980.001>.

4. Maggiori M., Clayton Ch., Schreger J. A theory of economic coercion and fragmentation. BIS Working Papers. 2024. No 1224. 87 p.

5. Sami Ben Naceur, Bertrand Candelon, Farah Mugarbi. Systemic implications of financial inclusion. IMF Working Paper. 2024. No. 2024/203. 51 p. <https://doi.org/10.5089/9798400290763.001>.

6. Cornelli G., Frost J., Warren J., Yang C., Velasquez C. Retail fast payment systems as a catalyst for digital finance. BIS Working Papers. 2024. No 1228. 27 p.

7. Cucic D., Gorea D. Non-bank lending and the transmission of monetary policy. BIS Working Papers. 11 September 2024. 100 p.

8. Varda Sardana, Shubham Singhania. Fifty years of research in deposit insurance: a bibliometric analysis and review. <https://doi.org/10.1177/23197145221116455>. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/23197145221116455?journalCode=fiba>.

9. Fraccaroli N., Sowerbutts Rh., Whitworth A. Does regulatory and supervisory independence affect financial stability? *Journal of Banking & Finance*. 2025. Vol. 170. Art. 107318. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2024.107318>.

10. Aurazo J., Gasmi F. Financial inclusion transitions in Peru: does labor informality play a role? *BIS Working Papers*. 2024. No 1200. 26 p.

11. Era Dabla-Norris, Ruud de Mooij. Fiscal policy can help broaden the gains of AI to humanity. URL : <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/06/17/fiscal-policy-can-help-broaden-the-gains-of-ai-to-humanity>.

12. How to do better. URL : <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/10/25/sp102524-annual-meetings-plenary>.

13. Reform of bank crisis management and deposit insurance framework. URL : https://finance.ec.europa.eu/publications/reform-bank-crisis-management-and-deposit-insurance-framework_en.

14. Deposit guarantee schemes. URL : https://finance.ec.europa.eu/banking/banking-regulation/deposit-guarantee-schemes_en.

15. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL : <https://www.fg.gov.ua/>.

16. Ukraine: Fifth review under the extended arrangement under the extended fund facility, requests for waivers of applicability of performance criteria, modification of performance criterion, rephrasing of access, and financing assurances review-press release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. IMF. Country Report. 2024. No. 2024/314. 168 p. <https://doi.org/10.5089/9798400290534.002>.

References

1. Saavedra, P., Fernandez-Arias, N., Fizzarotti, Ch., Musso, A. (2024). G20 Economies should target reforms to boost medium-term growth prospects. Available at: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/11/21/g20-economies-should-target-reforms-to-boost-medium-term-growth-prospects>.

2. We can do better. Curtain raiser speech by IMF managing director Kristalina Georgieva at the 2024 IMF and World Bank Group Annual Meetings. Available at: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/10/17/sp101724-annual-meetings-2024-curtain-raiser>.

3. Li, Nan, Papageorgiou, Chris, Xu, Tong and Zha, Tao (2024). Global contagion of financial reforms. IMF, Working Paper, 2024/243, 57. <https://doi.org/10.5089/9798400295980.001>.

4. Maggiori M., Clayton, Ch., Schreger, J. (2024). A theory of economic coercion and fragmentation. BIS Working Papers, 1224, 87.

5. Sami, Ben, Naceur, Bertrand, Candelon, Farah, Mugarabi (2024). Systemic implications of financial inclusion. IMF. Working Paper, 2024/203, 51. <https://doi.org/10.5089/9798400290763.001>.

6. Comelli, G., Frost, J., Warren, J., Yang, C., Velasquez, C. (2024). Retail fast payment systems as a catalyst for digital finance. BIS Working Papers, 1228, 27.

7. Cucic, D., Gorea, D., (2024). Non-bank lending and the transmission of monetary policy. BIS Working Papers, 100.

8. Varda, Sardana and Shubham, Singhan. Fifty years of research in deposit insurance: a bibliometric analysis and review. <https://doi.org/10.1177/23197145221116455>. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/23197145221116455?journalCode=fiba>.

9. Fraccaroli, N., Sowerbutts, Rh., Whitworth, A. (2025). Does regulatory and supervisory independence affect financial stability? Journal of Banking & Finance, 170, 107318. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2024.107318>.

10. Aurazo, J., Gasmí, F., (2024). Financial inclusion transitions in Peru: does labor informality play a role? BIS Working Papers, 1200, 26.

11. Era Dabla-Norris, Ruud de Mooij. Fiscal policy can help broaden the gains of AI to humanity. Available at: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/06/17/fiscal-policy-can-help-broaden-the-gains-of-ai-to-humanity>.

12. How to do better. Available at: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/10/25/sp102524-annual-meetings-plenary>.

13. Reform of bank crisis management and deposit insurance framework. Available at: https://finance.ec.europa.eu/publications/reform-bank-crisis-management-and-deposit-insurance-framework_en.

14. Deposit guarantee schemes. Available at: https://finance.ec.europa.eu/banking/banking-regulation/deposit-guarantee-schemes_en.

15. Fond harantuvannia vkladiv fizychnykh osib [Deposit Guarantee Fund]. Available at: <https://www.fg.gov.ua/>.

16. Ukraine: fifth review under the extended arrangement under the extended fund facility, requests for waivers of applicability of performance criteria, modification of performance criterion, rephrasing of access, and financing assurances review-press release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine (2024). IMF. Country Report, 2024/314, 168. <https://doi.org/10.5089/9798400290534.002>.